

Araştırma Makalesi / (Research Paper)

YAPAY ZEKÂ MI İNSAN ÇEVİRMEN Mİ? UZMANLIK TERİMLERİNİN ÇEVİRİSİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Esra Çimen Karayürek¹

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Ankara.
Elmek:esra.cimen@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0152-4685

Özet

Küreselleşmeyle metin ve bilgi akışı hız kazanmış ve bu durum çeviriye olan ihtiyacı katlayarak artırmıştır. Bilgisayar destekli çevirilerin yapay zekâ tabanlı çevirilere evrilmesiyle birlikte, son yıllarda çeviri alanında farklı konular gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, çeviribilimin disiplinlerarası alt alanlarından biri olan terminoloji çevirisi ve bu alandaki insan çevirmenlerin rolü, yeterliliği ve yapay zekâyla karşılaştırmalı performansı akademik ilginin odağı hâline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı Jules Verne'in *Le Phare Du Bout Du Monde (Dünyanın Ucundaki Fener)* adlı eserinin terimsel bağlamda iki insan çevirisiyle iki yapay zekâ çevirisinin istatistiksel karşılaştırmalı analizini yapmaktır. Kaynak metin olarak yazarın aynı isimli eserinin Fransızca dilindeki özgün hâli kullanılmıştır. Hedef metin için de Fransızca aslından ve eksiksiz çevrilmiş olduğu tespit edilen Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve ALFA Yayınları'ndan çıkan iki insan çevirisi kullanılmış ve Gemini 2.5 Flash ücretsiz sürümü ile Chat GPT-4o ücretli sürümü olmak üzere iki yapay zekâ botunun çevirisinden alınan çıktılarla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda incelemeye alınan terimlerin insan çevirileriyle yapay zekâ botlarının çevirileri arasında insan çevirilerinin lehine anlamlı farklar saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terim Çevirisi, Makine Çevirisi, Jules Verne, Chatgpt, Gemini.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE OR HUMAN TRANSLATOR? A COMPARATIVE STUDY ON THE TRANSLATION OF SPECIALISED TERMS

Abstract

The acceleration of globalisation has resulted in an exponential increase in the flow of text and information, thereby creating a substantial and growing demand for translation services. With the evolution of computer-assisted translation into artificial intelligence-based translation, various issues have come to the fore in the field of translation in recent years. In this context, terminology translation, one of the interdisciplinary subfields of translation studies, and the role, competence, and comparative performance of human translators in this field compared to artificial intelligence have become the focus of academic interest. The aim of this study is to conduct a statistical comparative analysis of two human translations and two artificial intelligence translations of Jules Verne's *Le Phare Du Bout Du Monde (Lighthouse at the End of the World)* in terms of terminology. The source text of this study is the original French version of the author's work of the same name. For the target text, two human translations published by Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları and ALFA Yayınları, which were found to be complete translations of the French original, were used and evaluated in comparison with the outputs obtained from two artificial intelligence bots, namely the free version of Gemini 2.5 Flash and the paid version of Chat GPT-4o. The evaluation revealed significant differences in favour of human translations when comparing human translations with AI bot translations of the terminology examined.

Keywords: Terminology Translation, Machine Translation, Jules Verne, Chatgpt, Gemini.

1. Giriş

Çeviri, insanlık tarihi boyunca kültürlerarası iletişim ve bilgi aktarımının temelini oluşturmuştur. Küreselleşmeyle metin ve bilgi akışı hız kazanmış ve bu durum çeviriye olan ihtiyacı katlayarak artırmıştır. Nitekim günümüzde, bireylerin gündelik hayatlarının neredeyse vazgeçilmez bir parçası olan sosyal medya kanalları başta olmak üzere yeni medya araçlarında dahi çeşitli konularda -daha fazla kullanıcıya ulaşılması amacıyla- çeviriye sıkça başvurulduğu görülmektedir (Erkalan Çakır, 2024). Öte yandan bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle, bahsi geçen tüm bu ihtiyaçların çeviriye ilişkin tutumlarda değişikliğe yol açtığını belirtmek mümkündür. Bilgisayar desteğiyle çeviri bellekleri, terminoloji ve dil bilgisi kontrolü gibi işlemler yapılabılır hâle gelmiştir (Gambier, 2016). Bu bağlamda çeviribilim çalışmaları son zamanlarda yapay zekânın giderek gelişmesiyle yeni bir dönüşümün etkisine girmiştir. Makine çevirisi öncelikle, hız ve tutarlılık açısından çevirmenlerin neredeyse vazgeçilmezi olmuştur. Makine çevirilerinin arayüzlerinde, karşılıklı sütunlarda çeviri metinlerini anlık olarak görüp metin içinde herhangi bir sözcük için verilen karşılığın hemen bulunabilmesi, özellikle de uzmanlık alanlarında çalışılan metinlerde doğru ve tutarlı terimlerin kullanımının önemi ortadayken, çevirmenlerin işini büyük oranda kolaylaştırmaktadır. Bu yararların yanı sıra, insan çevirmenlerin uzmanlığıyla kıyaslandığında bağlamsal, kültürel ve alan bilgisi gibi konularda yapay zekânın yeterliliği hâlâ tartışılabilir durumdadır. Örneğin Tok (2020), yapay zekâ çevirilerinde teknik çevirilerin kalitesi yüksek görünse de diğer metin türleri için aynı durumun pek geçerli olmadığını ifade etmektedir. Nitekim edebî metinler üzerinde çalışan Şahin ve Gürses (2019), makine çevirisinin İngilizce Türkçe dil çiftinde acemi çevirmenlerin yaratıcılıklarını engellediğini tespit etmişlerdir. Yapay zekâ çevirilerinin yeterliliği pek çok açıdan incelemeye değer olsa da bu çalışmada söz konusu yeterlilik sadece terim açısından değerlendirilmiştir.

Terminoloji biliminin öncüsü sayılan Eugen Wüster, başından itibaren terminolojiyi birçok disiplinin kesiştiği bir alan olarak tasarlamış, bununla beraber bu kesişimde yer alan disiplinin kimlikleri veya her birinin sınırları, eserleri boyunca tamamen aynı kalmamıştır (Savatovsky, 2022). Wüster, *Terminolojiden (...) tek anlamlı olması beklenmelidir. Bu nedenle, birden fazla anlama gelen isimler (eş anlamlılar ve çok anlamlılar) veya tek bir kavram için birden fazla isim (eş anlamlılar) olmamalıdır* şeklinde tanımlamaktadır (atfen Humbley, 2012). Terim kelimesi, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde (Vardar ve ark., 2007:192), *Özel bir bilgi ya da etkinlik alanına, bir bilim, uygulama ya da uzmanlık dalına özgü sözcük. Terimler*

uzmanlar arasında etkin bir bildirişim sağlanması için gerekli, temel nitelikli öğelerdir. Genel dilde geçerli olan çokanlamlılığa karşın, terim alanında tek anlamlılığa yönelik görülür. Bu olaya bağlı olarak hızla bir yenileniş süreci ve yaratım etkinliği gözlemlenir şeklinde tanımlanırken, Fransızca “terme” sözcüğü *Le Grand Robert Sözlüğü*'nde (2017) *Ortak dilde yaygın olarak kullanılmayan, özel bir söz varlığına ait olan sözcük* olarak tanımlanmıştır. Aynı sözcük Lexis Sözlüğü'nde “Kavramlar sistemi içinde kesin olarak sınırlandırılmış bir anlama sahip olan kelime.” şeklinde toplumbilimsel ve göstergebilimsel yönlerine vurgu yapılarak tanımlanmaktadır (Mortureux, 1999). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde, *terminoloji* olarak da kullanılan terimce sözcüğüne, *Bir bilim, sanat, uzmanlık dalına özgü sözcüklerin ya da terimlerin oluşturduğu bütün; terminoloji* (Vardar ve ark., 2007:92) şeklinde yer verilirken *terimbilim* sözcüğü, *terimleri inceleyen, bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim yaratımıyla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dilbilim dalı* olarak tanımlanmış ve *terimbilim çağımızdaki yoğun terim gereksiniminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Terimleri, dilbilim ilkelerine uygun biçimde belirlemek, çözümlenmek, gereken durumlarda yeni terimler yaratmak, olanaklı durumlarda da yaratılan terimleri yaygınlaştırmak terimbilimin başlıca işlevleri arasındadır* (Vardar ve ark., 2007:192) şeklinde açıklanmıştır. Dünyanın en büyük gönüllü uluslararası standart geliştiricisi ISO (International Organization for Standardization/ Uluslararası Standartlar Örgütü), terminoloji çalışmalarının ilke ve yöntemlerini açıkladığı internet sitesinde, nesnelere, kavramların, tanımlamaların ve adlandırmaların terminoloji çalışmalarının temeli olduğunu, nesnelere algılanıp kavramsallaştığını, bu kavramların da tanımlama ve adlandırmalarla temsil edildiğini ve terminoloji çalışmalarının çok disiplinli olduğunu ve farklı disiplinlerden destek aldığını belirtmektedir (ISO, 2022). Bu durumda terminolojik çalışmalarda temel amacın eş anlamlılık ya da çok anlamlılık gibi muğlaklık yaratan durumlardan arındırarak sözcüklere net anlamlar vermek olduğu sonucu çıkarılabilir.

2. Araştırma Soruları ve Yöntem

Çeviri yapılırken metin türünün belirlenmesi ve ona göre bir yol haritası çizilmesi, çevirinin ilk adımlarından biri sayılabilir. Metinlerin türüne göre çevirinin zorluk ve kolaylık dereceleri belirlenebilmektedir. Bilgisayar destekli çeviriler çoğunlukla teknik çevirilerde kullanılmaktadır. Çeviride teknolojinin kullanılmaya başlandığı dönemlerde edebî çevirilerde, genelde makine çevirisinden söz edilmezken son zamanlarda bu durum değişmiştir. Özellikle derin öğrenmenin çeviri motorlarına entegre edilmesiyle ortaya çıkan çeviriler neredeyse çevirmenlerin varlıklarının

gerekliliğini sorgulatmaya başlamıştır. Poibeau ve Reboul (2018), Makine çevirisinin çalışma prensibini, kelimelerin anlamını sadece kendi bağlamlarıyla değil, çevrelerindeki kelimelerin anlamlarıyla da ele alan kapsamlı bir bağlamsal analiz yapması şeklinde açıklamaktadır. Bu analiz sonucunda, anlamca birbirine yakın kelimeler daha geniş gruplar halinde toplanır. Bu yöntem, nadir kullanılan kelimelerin bile daha iyi anlaşılmasını sağlayarak bağlam kavramını geliştirir. Cümle analizi aşamalı olarak gerçekleşir ve her seviyede (kelime, kelime öbekleri, cümle) zengin ve dinamik bağlamsal bilgiler kullanılır (Poibeau ve Reboul, 2018). Tüm bu gelişmeler son zamanlarda makine çevirisi kullanılarak yapılan edebî metin çevirilerinin analiz edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Makine Çevirisi Zirvesinde sunulan ve Hadley, Popović, Afli ve Way'ın (2019) editörlüğünde yayıma hazırlanan kitap incelenebilir.

Makine çevirisi ve edebî metin çevirisi konularının birleşiminden yola çıkılarak bu çalışmada Jules Verne'in *Le Phare Du Bout Du Monde* adlı Fransızca eseri ele alınmıştır. Jules Verne, Fransız bilim kurgunun öncüsü sayılmaktadır ve dünyanın en çok çevrilen ve okunan yazarlarından (Dupuy, 2011). Verne'in kitapları pek çok ansiklopedik bilgiler içermektedir. Örneğin yakın zamanda Aygün ve Şahin'in (2020), *Dünyanın Merkezine Yolculuk* üzerine yaptıkları incelemede kitap içeriğinin özellikle 9 ve 10. sınıflar başta olmak üzere lise öğrencilerinin fizik dersi kazanımlarıyla belirli oranlarda örtüştüğü tespit edilmiştir. Makine çevirisi ve edebî metin çevirisi konularını terimsel ifadelerin çevirisi bağlamında değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada ele alınan eserde ise özellikle gemicilik alanında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın amacı çerçevesinde, Jules Verne'in *Le Phare Du Bout Du Monde (Dünyanın Ucundaki Fener)* adlı eserinde yer alan terimler iki insan çevirisi ve iki yapay zekâ çevirisi olmak üzere istatistiksel karşılaştırma şeklinde çözümlenmiştir. Jules Verne'in eserlerinin fikri mülkiyet haklarının zaman aşımı sebebiyle bitmesinin ardından birçok yayınevi tarafından çevirilerinin yayımlandığı görülmüştür. Ancak Verne'in sadece çocuk edebiyatçısı gibi görünüyorsa dolayısıyla çevirilerinin genelde kısaltılmış olarak yayımlandığı tespit edildiğinden hedef metin olarak eksiksiz çeviriler tercih edilmiştir. Bu çalışmada kaynak metin olarak Jules Verne'in Édition du Seuil tarafından yayımlanan *Le Phare Du Bout Du Monde* (Verne, 2003) adlı eseri kullanılmıştır. Hedef metin için de Fransızca aslından ve eksiksiz çevrilmiş olduğu tespit edilen iki insan çevirisi kullanılmış ve iki yapay zekâ botunun çevirisinden alınan çıktılar değerlendirilmiştir. Hedef metin olarak kullanılan birinci çeviri eser, ilk olarak 2007 yılında Fransızca aslından Alev Özgüner tarafından çevrilerek İthaki Yayınları'nda roman kategorisinde yayımlanmış, ardından aynı çevirmenin çevirisi Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarında Modern

Klasikler Dizisi kategorisinde 2021 yılında yayımlanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda çeviriler arasında fark bulunmadığından basım tarihi yeni olan eser (Verne, 2021) temel alınmıştır. İkinci çeviri eser yine Fransızca aslından Zeynep Mertoğlu tarafından çevrilerek (Verne, 2019) ALFA Yayınları'nda edebiyat kategorisinde yayımlanmıştır. Çalışmada kullanılan eserlere ait yayınevi isimleri, çalışmanın ilerleyen safhalarında İş Bankası ve ALFA olarak kısaltılmıştır. Terim çevirilerinde kullanılan yapay zekâ araçları için ise Chat GPT-4o ücretli sürümü ile Gemini 2.5 Flash ücretsiz sürümleri kullanılmıştır. Google Company tarafından geliştirilen Gemini yapay zekâ aracı (Menlo Park, CA, USA), metin anlama ve karmaşık problemleri çözme konusunda öne çıkmaktadır (Team ve ark., 2024). Bu çalışmada kullanılan diğer bir yapay zekâ aracı olan ChatGPT (OpenAI, San Francisco, California, USA) ise metin işlemenin yanında mantıksal akıl yürütme ve bağlamsal yanıtlar oluşturma özelliklerine sahiptir (Hochmair ve ark, 2024).

Ele alınan kaynak metin öncelikle ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, metinde kullanılan terimlerin kategorileri i) coğrafi terimler ve ii) gemicilik terimleri olmak üzere iki temel alan olarak belirlenmiştir. Çalışma sadece terim çevirilerinin analizini içerdiğinden yukarıda ifade edildiği gibi, terimler bağlamdan soyutlanarak anlamlandırılmabilmektedir. Dolayısıyla yapay zekâ botlarına çeviri komutu verilirken, seçilen terimler cümle içerisinde değil, tamamen kelime düzeyinde tekil olarak verilir ve çıktılar alınmıştır.

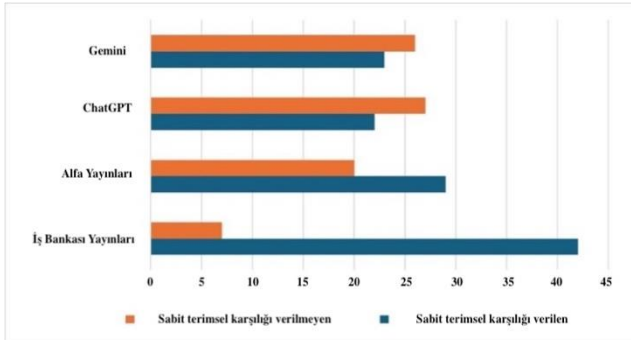
Araştırma sorusu, “insan çevirisinde terimler çevrilirken, edebî bir metin olması hasebiyle bağlamın dikkate alındığı varsayılır, peki yapay zekâ botlarının çevirisinde sadece kelime bazlı terim çevirisinde bağlamın dikkate alınmaması farklı bir sonuç ortaya çıkarır mı? Bu fark insan ve yapay zekâ botlarının çevirisi arasında doğruluk ve tutarlılık açısından nasıl değerlendirilebilir?” şeklinde belirlenmiştir.

Çalışma istatistiksel olarak değerlendirilip yorumlanmıştır. Çalışmanın istatistiksel analizinde coğrafi terimlere ve gemicilik terimlerine yayınevleri ve yapay zekâ botlarının verdikleri karşılıklar sabit terimsel karşılığı verilen çeviri ve sabit terimsel karşılığı verilmeyen çeviri olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Terim çevirileri yapılırken ait olduğu alan belliyse, -ki bu çalışmada terimlerin alanları belirlenmiştir- söz konusu terimin o alandaki kullanımı onun ‘sabit terimsel karşılığı’ olarak belirlenmiştir. Veriler SPSS (Statistic version 23.1.1) istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Veriler kategorik türde olduğundan istatistiksel farklılıkları değerlendirmek için iki grubun karşılaştırmalarında ki-kare testi kullanılmıştır.

Alfa değeri $p=0,05$ ve altındaki değerler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

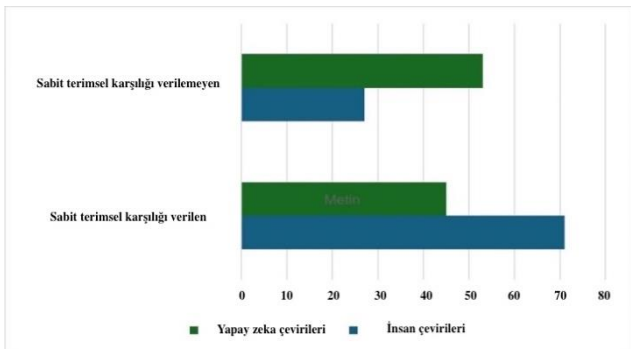
3. Bulgular

Çalışmada 49 adet gemicilik ile ilgili terim, 23 adet de coğrafi terim değerlendirmeye alınmıştır. İş Bankası çevirisinde 49 terimin 42'sinin sabit terimsel karşılığının verilmiş olduğu değerlendirilirken, ALFA'da bu terim sayısı 29 olarak bulunmuştur (Şekil 1). Bu çarpıcı farklılık istatistiksel olarak anlamlı görülmüştür ($p=0,003$). Yapay zekâ botları arasındaki terim farklılıklarına gelindiğinde botlar arasında keskin farklılık olmadığı görülmüş Chat GPT-4o'nun 22 terime sabit terimsel karşılığını verdiği, Gemini 2.5 Flash'ın ise 23 terime sabit terimsel karşılık verdiği görülmüştür (Şekil 1). Bu sayısal yakınlık istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p=0,839$).

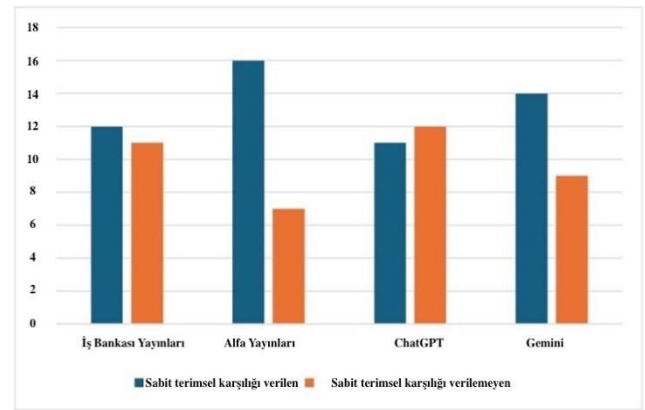
Şekil 1. Gemicilik ile İlgili Terimlerin Gemini, ChatGPT, Alfa Yayınları ve İş Bankası Yayınlarında Sabit Terimsel Karşılığı Verilmeyen ve Verilenler.

İnsan çevirileri ve yapay zekâ bot çevirileri bütünsel olarak düşünüldüğünde, 98 terim çevirisinden insan çevirmenler 71 kez gemicilik terimlerine sabit terimsel karşılık vererek çevirirken, yapay zekâ botlarında bu sayı sadece 45 olmuştur. Bu büyük farklılık istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde kendini göstermiştir ($p=0,001$) (Şekil 2).

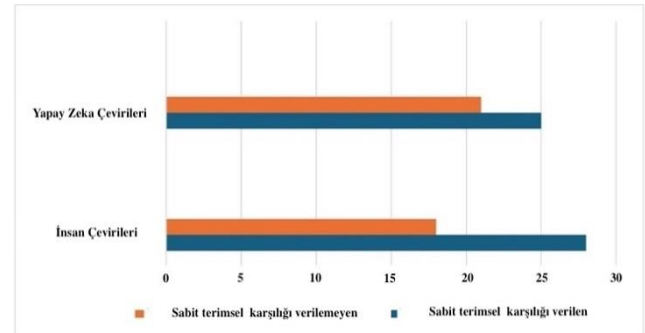
Şekil 2. Gemicilik ile İlgili Terimlerin Yapay Zekâ ve İnsan Çevirilerinin Sabit Terimsel Karşılığı Verilmeyen ve Verilenleri.

Coğrafi terimlerin değerlendirilmesinde ise 23 terim üzerinden insan çevirileri arasındaki değerlendirmede İş Bankası çevirisinde 12 terimin sabit terimsel karşılığı çevrilmişken, ALFA çevirisinde 16 adet terimin sabit terimsel karşılığı verilmiştir (Şekil 3). ALFA çevirisi, coğrafi terim çevirisinde gemicilik terimlerine göre daha başarılı bir performans ortaya koymuşsa da ALFA ve İş Bankası çevirileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir ($p=0,227$). Coğrafi terimlerin çevirisinde yapay zekâ botlarının performansı değerlendirildiğinde, Chat GPT-4o 11 terimi, Gemini 2.5 Flash ise 14 terimi sabit terim karşılığıyla çevirmiştir (Şekil 3). Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,375$).

Şekil 3. Coğrafi Terimlerin Gemini, ChatGPT, Alfa Yayınları ve İş Bankası Yayınlarında Sabit Terimsel Karşılığı Verilmeyen ve Verilenler.

İnsan çevirileri ve yapay zekâ çevirileri bütünsel olarak değerlendirildiğinde tıpkı gemicilik terimlerinde olduğu gibi insan çevirmenlerin daha isabetli çeviri yaptıkları sayısal olarak görülmüştür. Coğrafi terimlerin toplamında 46 terim çevirisinden insan çevirmenler 28 terimi sabit terimsel karşılığıyla çevirirken, yapay zekâ botlarında bu terim sayısı 25 olmuştur. Ancak insan çevirileri lehine olan bu üstünlük istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p=0,527$) (Şekil 4).

Şekil 4. Coğrafi Terimlerin Yapay Zekâ ve İnsan Çevirilerinin Sabit Terimsel Karşılığı Verilmeyen ve Verilenleri.

Bu sonuçlar ışığında insan çevirmenler arasında gemicilik terimlerinde İş Bankası, coğrafi terimlerde ise ALFA çevirisinin daha isabetli çeviri yaptığı, yapay zekâ botları arasında ise her iki terim grubunda Gemini 2.5 Flash'ın Chat GPT-4o'ya göre daha isabetli çeviri yaptığı saptanmıştır.

4. Tartışma

Makine çevirisi fikrinin 17. yüzyıldan itibaren düşünüldüğü söylenebilir. Ancak ilk pratik çalışmalara bakılacak olursa, Fransız araştırmacı Georges Artsrouni'nin hazırladığı çok dilli bir sözlük olarak işlev görebilen genel amaçlı bir makineye verilen patent ile, Rus araştırmacı Petr Trojanskiy'in dilbilgisi işlevlerinin evrensel sembollerle kodlanmasını ve yorumlanmasını sağlayan mekanik sözlüğe verilen patentlerin tarihi olan 1933 yılı belirtilebilir (Hutchins, 2001). Bu çalışmaların başlamasıyla özellikle 50'li yıllarda bu alandaki araştırmalara ağırlık verilmiş, fonlar aktarılmıştır. Neredeyse her alanda kullanılmaya başlanan makine çevirileri, özellikle 2016 yılında derin öğrenmeyle daha kısa sürede daha anlaşılır ve doğru metinler üretmeye başlamıştır. Bu durum da çeviribilimcilerin yapay zekâ ya da makine çevirisi destekli çevirilerinin kalitesini araştırmaya yönlendirmiştir. Yvon ve Sadaf (2020), nöral çeviride sözcüksel ve terminolojik kaynakların kullanımını inceledikleri raporlarında, nöral makine çevirilerinin çeviri sürecinin kontrolünü zorlaştıran algoritmalara dayandığını belirtmişler ve iki dilli sözlüklerin bu teknolojiye entegrasyonunun eleştirel incelemesini sunmuşlardır. Knowles ve arkadaşları (Knowles ve ark., 2023), İngilizce-Fransızca Kanada Parlamentosunun müzakere metinleri üzerinde yaptıkları vaka çalışmasında standart nöral makine çevirisi sistemlerinin terminolojiyi işleme performansını incelemiş ve *İngilizce-Fransızca Parlamento Sabit Terimler*'deki terimlere göre makine çevirisinin iki kat daha fazla terminoloji hatası yaptığını saptamışlar ve makine çevirisinin hâlâ yolu olduğunu belirtmişlerdir. Makine çevirilerinin herhangi bir alana özgü terminolojiyi tutarlı ve doğru bir şekilde çevirmesinin zorluğu bilinen bir gerçektir (Kostikova ve ark., 2023). COVID-19 ile ilgili yasal prosedürlerin İngilizce-Rusça ve İngilizce-Fransızca dil çiftinde sık kullanılan makine çeviri aygıtı olan DeepL ve ChatGPT-4 sohbet robotu kullanılarak terim çevirisi üzerine etkinliği otomatik değerlendirme ve insan faktörlü değerlendirme ölçütleri analiz edilerek değerlendirilmiş ve DeepL makine çevirisi ChatGPT-4'e göre İngilizce-Rusça dil çiftinde COVID-19 alanında daha kaliteli bir çeviri sunarken yasal prosedürler açısından İngilizce-Rusça ve İngilizce-Fransızca dil çiftlerinde eşit kalitede bir çeviri değerleri elde edildiği belirtilmiştir. Her ne kadar bu çalışmada

sayısal verilerle terim alanında çeviri araçlarının etkinliği karşılaştırılmışsa da istatistiksel analizlerin yapılmamış olması bu çalışmanın sonuçlarının güvenilirliğini etkilediği düşünülebilir (Kostikova ve ark., 2023). Arapça edebî bir eserin ChatGPT ile insan tarafından yapılan çevirisinin doğruluk, akıcılık ve Arap alfabesinin okunurluğu kriterlerine göre karşılaştırıldığı başka bir çalışmada Çok Boyutlu Kalite Metrikleri skalasına göre nicel veriler ışığında incelenmiş ve bu sonuçlara göre tüm kriterlerde ChatGPT, insan çevirilerine göre daha yüksek bir yüzde elde etmiştir (Al Rousan ve ark., 2025). Yine bir önceki çalışma gibi bu çalışmada da karşılaştırmalarda istatistiksel analizlerin yapılmamış olması bu çalışmanın verilerinin güvenilirliğini etkilemektedir. Mevcut çalışmada istatistiksel analizin yapılmış olması, yukarıda bahsedilen çalışmalara göre daha objektif değerlendirme yapma imkânı yaratmaktadır. Çalışmada kullanılan çeviri araçlarından ChatGPT ve Gemini yapay zekâ botu arasında ikincisinin daha iyi sonuç verdiği saptanmıştır. Mevcut çalışmada da kullanılan ChatGPT ve Gemini yapay zekâ botlarına ek olarak Claude yapay zekâ botunun da çeviri bağlamında güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirildiği başka bir çalışmada Gemini modelinin yüksek düzeyde Arapçaya çeviri yaptığı saptanmış, Claude yapay zekâ botunun ise İngilizce çeviride edebî düzeyde çeviriler üretebildiği belirtilmiştir. Eski sürümlerine kıyasla yeni sürümleri incelenen yapay zekâ botlarının performansının insan çevirileriyle rekabet edebilecek düzeyde olduğu hatta edebî çeviriler de dahil olmak üzere insan çevirilerinin önüne geçebileceği belirtilmiştir (Ferrag ve Bentousi, 2024). Mevcut çalışmanın terim çevirilerindeki etkinliği de düşünüldüğünde gelecekte çevirmenlerin yapay zekâ botları ya da makine çevirileriyle iş birliği hâlinde çalışmaları hatta bu çeviri araçlarının gelişiminde rol almaları gerekliliği kaçınılmaz görünmektedir. Türkiye'de makine çevirileri üzerine yayımlanan makaleler incelendiğinde Çetiner'in bu bağlamda çok kapsamlı bir çalışma yaptığı görülmüştür. Çetiner çalışmasında 2016-2024 yılları arasında makine çevirisi üzerine yapılan toplam 45 çalışmayı yöntemsel sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında sistematik olarak değerlendirmiş ancak bu çalışma içinde değerlendirilen makalelerde terim çevirileri açısından bir çalışmanın bulunmadığı saptanmıştır (Çetiner, 2025). Makine destekli edebî çevirilerde terim çevirilerinin etkinliğinin karşılaştırıldığı mevcut çalışma literatürdeki bu eksikliği doldurmayı hedeflemiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Son zamanlarda çeviribilim çalışmalarına iyiden iyiye yerleşen yapay zekâ botları hem çevirmenlerin hem de işverenlerin işlerini özellikle zaman ve performans açısından kolaylaştırmıştır. Bu kolaylık öte yandan

birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir. 2016'ya kadar makine çevirileri beklenen etkiyi vermezken 2016'dan sonra derin öğrenme yöntemleriyle yapay zekâ çevirileri insan çevirmenlerin rekabet edebileceği bir alan olmaktan uzaklaşmıştır. Ancak yapay zekâ insan tarafından yapılan son düzeltme (İng. post editing) olmadan tamamen hatasız çeviriler sunabilir mi? Edebî çeviriler çok fazla ince ayırım barındırdığından yapay zekâ botlarının çevirilerinin niteliği son zamanlarda tartışılıp incelenmeye başlanmıştır. Peki tek anlamlı olması beklenen, ince ayırım ve hatta bağlam bilgisi bile gerektirmeyen terim çevirilerinde yapay zekâ botlarının insanlara göre daha iyi sonuç vermesi beklenmez mi? Bu çalışmada bu sorulardan yola çıkılarak yapılan incelemede, çalışmalarında ansiklopedik bilgiler kullandığı bilinen Jules Verne'in *Le Phare Du Bout Du Monde* adlı eserindeki gemicilik terimleri ve coğrafi terimler, iki insan çevirmenin çevirisi iki yapay zekâ botunun çevirisiyle istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmada eserin çevirisi bütünüyle değil sadece terimler açısından değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede İş Bankası yayınlarından çıkan çevirideki gemicilik terimlerine hem ALFA'dan çıkan çevirilere hem de yapay zekâ botlarından çıkan çevirilere göre sabit terimsel karşılığının verildiği, iki farklı yapay zekâ botu arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Coğrafi terimlerin çevirisindeyse ALFA'dan çıkan sabit terimsel karşılığın İş Bankası'ndan çıkan çevirideki sabit terimsel karşılıktan sayı olarak daha fazla olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir fark çıkmamış, aynı şekilde yapay zekâ ve insan çevirisi arasındaki sabit terimsel çeviri sayısı insan çevirisinde daha fazla olmasına rağmen orantısal olarak istatistiki açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuçlar ışığında insan çevirileri arasında gemicilik terimlerinde İş Bankası, coğrafi terimlerde ise ALFA çevirisinde sabit terim karşılığının verildiği, yapay zekâ botları arasında ise her iki terim grubunda Gemini 2.5 Flash'ın Chat GPT-4o'a göre daha isabetli sabit terim karşılığının verildiği saptanmıştır. Sonuç itibarıyla yapay zekâ gözle görülür farkla kendini her geçen gün geliştirmektedir. İnsanların yerine geçme ihtimali yüksek görünse de yapay zekânın çeviride hâlâ son düzeltmeye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın, Türkiye'de edebî bir eserde yapay zekânın terim çevirisini insan çevirisiyle karşılaştıran ilk çalışma olduğu belirtilebilir. Bundan sonraki çalışmalarda, sadece edebî eserlerde değil aynı zamanda teknik ya da bilgilendirici metinlerde de daha büyük bütüncülerin terim karşılıkları istatistiksel açıdan değerlendirilebilir ve yapay zekâ botlarının çevirilerinin kaliteleri ölçülebilir.

Kaynaklar

- Al Rousan, R., Jaradat, R., Malkawi, M., 2025. ChatGPT translation vs. human translation: an examination of a literary text. *Cogent Social Sciences*, 11(1).
- Aygün, M., Şahin, E., 2020. Eba okuma kitaplarında Jules Verne ve fizik dersi öğretim programı: Dünya'nın Merkezine Yolculuk örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1): 895-918.
- Çetiner, C., 2025. Türkiye'de makine çevirisi üzerine yapılan çalışmaların sistematik incelenmesi: yöntemsel sorunlar ve çözüm önerileri. *Söylem Filoloji Dergisi* (Çeviribilim Özel Sayısı II): 113-132.
- Dupuy, L., 2011. Jules Verne et la géographie française de la deuxième moitié du XIXe siècle. *Annales de géographie*, 679(3): 225-245.
- Erkalan Çakır, N., 2024. Yeni medyada diş hekimliği terimlerinin çevirisi üzerine bir çalışma. *Avrasya Terim Dergisi*, 12(2): 36-46.
- Ferrag, F., Bentounsi, I., 2024. The Use of Artificial Intelligence in Academic Translation Tasks Case Study of Chat GPT, Claude and Gemini. *Ziglobitba*, (2): 173-192.
- Gambier, Y., 2016. Translations rapid and radical changes in translation and translation studies. *International Journal of Communication*, 10, 20.
- Hadley, J., Popović, M., Afli, H., Way, A., 2019. *Proceeding of the Qualities of Literary Machine Translation*. European Association for Machine Translation, Dublin, Ireland.
- Hochmair, H. H., Juhász, L., Kemp, T., 2024. Correctness Comparison of CHATGPT -4, Gemini, Claude-3, and Copilot for Spatial Tasks. *Computer Science Computation and Language*, 28: 2219–2231.
- Humbley, J., 2012. Retour aux origines de la terminologie: l'acte de dénomination. *Langue française*, 174(2): 111-125.
- Hutchins, W. J., 2001. Machine translation over fifty years. *Histoire épistémologie langage*, 23(1): 7-31.
- ISO., 2022. Terminology work – principles and methods: Genève: International Organization for Standardization. ISO 704:2022, 26 Temmuz. ISO.

- <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:704:ed-4:v1:en> (Ziyaret tarihi: 26/07/2024).
- Knowles, R., Larkin, S., Tessier, M., Simard, M., 2023. Terminology in neural machine translation: A case study of the Canadian Hansard. Pages: 481-488, In *Proceedings of the 24th Annual Conference of the European Association for Machine Translation*.
- Kostikova, A., Migdisi, K., Szoc, S., Vanallemeersch, T., 2023. Term Translation: Convert or Converse?. *Translating and the Computer*, 45, 195.
- Le Grand Robert., 2017. *Le Grand Robert de la Langue Française*. Version numérique. Paris : SEJER.
- Mortureux, M. F., 1999. Termes et locuteurs, Linx [En ligne], 40 | mis en ligne le 20 juin 2012, consulté le 25 octobre 2024. <http://journals.openedition.org/linx/737>
- Poibeau, T., Reboul, M., 2018. La traduction automatique passe à l'apprentissage profond. *La Recherche*, 28 août 2018, <https://www.larecherche.fr/technologie/la-traduction-automatique-passe%C3%A0-l%E2%80%99>. Erişim tarihi 20/10/24.
- Savatovsky, D., 2022. Wüster en contexte. In D. Candel, D. Samain, D. Savatovsky (éds.), *Eugen Wüster et la terminologie de l'école de Vienne* (1). Société d'histoire et d'épistémologie des sciences du langage.
- Şahin, M., Gürses, S., 2019. Would MT Kill Creativity in Literary Retranslation? In *Proceedings of the Qualities of Literary Machine Translation*, pages: 26–34. Dublin, Ireland: European Association for Machine Translation.
- Team, G., Anil, R., Borgeaud, S., Alayrac, J.B., Yu, J., Soricut, R., 2024. Gemini: A Family of Highly Capable Multimodal Models. *Computer Science Computation and Language*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2312.11805>.
- Tok, Z., 2020., Makine Çevirisi ve Çeviri Kuramları. *International Journal of Language Academy*, 31(31): 394-403.
- Verne, J., 2003. *La phare du bout du monde*, Édition du Seuil, Paris.
- Verne, J., 2019. *Dünyanın ucundaki fener*. Çeviren; Zeynep Mertoğlu, Alfa Yayınları, ISBN: 978-605-038-087-3, 214 s., İstanbul.
- Verne, J., 2021. *Dünyanın ucundaki fener*. Çeviren: Alev Özgüner), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ISBN: 978-625-405-443-3, 183 s., İstanbul.
- Yvon, F., Sadaf A., R., 2020. *Utilisation de ressources lexicales et terminologiques en traduction neuronale*. Technical report, LIMSI- CNRS.